

Det femte könet

Svante Beckman

svante.beckman@liu.se

Tema Kultur och samhälle (Tema Q), Linköpings universitet

Sedan 1960-talet har en tankefigur dominerat feminismen och akademiskt och politiskt tänkande om kön. Det är idén att det finns två slags kön: *biologiskt* kön och *socialt* kön, ibland kallat *kulturellt* eller *socialt konstruerat* kön. För att förtydliga skillnaden talar man sedan länge om ”kön” när man menar biologiskt kön och ”genus” när man menar socialt kön. Terminologin har förebild i engelskans distinktion mellan ”sex” och ”gender”. Huvudpoängen är att det är skillnader i det socialt institutionaliserade och normerade könet som orsakar förtrycket av kvinnor och sexuella minoriteter, inte de biologiska skillnaderna. Man föds inte till man eller kvinna, enligt en berömd formulering av Simone de Beauvoir. Man blir det i en normerande social process. Att tro att naturen/biologin är orsak till och legitimitetsgrund för kvinnors underordning är uttryck för en primitiv essentialism.¹

Den närmast dogmatiska ställning som distinktionen mellan kön och genus fått har också gett upphov till kritik inom feministisk teori. Mest känd är kanske Judith Butlers missnöje med tankefiguren för att den ironiskt nog tenderar att essentialisera biologiskt kön som ett naturgivet faktum. Det biologiska könet är dock, enligt Butler, inget som föregår eller ligger till grund för det sociala könet. Biologiskt kön uppstår i samma världsbildande process som dess följeslagare, det sociala könet. Biologiskt kön är också socialt konstruerat. En annan tongivande teoretiker, Toril Moi, har kritiserat dogmen för att den i anti-essentialistiskt nit likgiltiggör det biologiska könet genom att överordna ett härskande socialt konstruerat kön. Härigenom tappar man bort den bekönade kroppen och dess historiska utvecklingssammanhang med den sociala könsbildningen. Detta är också en kritik mot den radikalkonstruktivistiska strategi som Judith Butler och Donna Haraway valt för att relatera kön till genus. I stället förordar Moi en mer common senseartad hantering av relationen mellan natur och kultur i könet efter förebild av Simone de Beauvoir.

Jag är också missnöjd med distinktionen kön/genus, men av en annan anledning. Det är för att den undertrycker att förutsättningen för att kunna begripa relationen mellan kön och genus och för att förstå hur kön och bekönade kroppar konstrueras socialt är att det finns ytterligare minst två slags kön av samma kaliber: *psykiskt* kön (”upplevelsekön”) och *fysiskt* kön (”utseendekön”). Kön är inte bara fakta och strukturer i en biologisk och en social värld. Kön är också fakta och strukturer i en psykisk och en fysisk värld. Vi kan inte förklara hur sociala eller biologiska krafter alls kan forma människors könstillhörighet och sexuella beteende med mindre än att människor förutsätts ett äga ett psykiskt kön som kan formas av dessa krafter. Man kunde kanske mena att denna förutsatta psykiska dimension av kön är trivial. Den behöver inte ens nämnas. Men det tror jag att den måste. I speciella fall, som till exempel vid könsbyten hos vuxna människor, kan frågan om den psykiska könstillhörigheten vara överordnad frågan om biologisk och social tillhörighet.

Om könsskillnader bara existerar i kraft av biologiska funktionsfakta knutna till fortplantningen och eller i kraft av sociala normfakta för manligt och kvinnligt, så skulle könsskillnader vara ganska svåra att upptäcka. Nu är könsskillnaderna vanligen mycket tydliga genom deras fysiskt-morfologiska gestaltning såväl i kroppens yttre könskaraktäristika som i fysiska markörer och iscensättningar av kön i form av klädedräkt, kroppsdekor, tonläge, gester, rörel-

semönster m.m. En del av det fysiska könet hör uppenbarligen ihop med det biologiska och en del med det sociala. Biologiska funktionsskillnader visar sig i kroppens morfologi. Den sociala normeringen av könstillhörighet visar sig i form av användningsnormer och betydelseregler för fysiska utseendemarkörer, som människor kan följa, ignorera eller bryta mot (som när de vill dölja, utmana eller förvilliga omgivningens, eller deras egen föreställning om könstillhörighet.) Speciella dimensioner av det fysiska könet hör närmast ihop med det psykiska såttillvida att exempelvis valet av kläder inte bara gestaltar könstillhörighet eller könsneutralitet. Valet av utseende kan också signalera olika psykiska könskaraktärer och specifika sexuella intressen. Man skulle kunna mena att könets fysiska dimension är så uppenbar att den är trivialt underförstådd i distinktionen mellan biologiskt och socialt kön. Men det tror jag inte heller på. Att behandla fysiskt kön som trivialt överbestämt av biologiskt och socialt kön är ett misstag och det gäller särskilt de situationer där det fysiska könet (och öppna motsättningar inom detta kön) träder helt i förgrunden som exempelvis vid transvestism.

Existensen av psykiskt och fysiskt kön är, vill jag alltså mena, starkt förutsatt i begripligheten av distinktionen mellan biologiskt och socialt kön. För de äldre teoretiker (också inom feminismen) som fokuserat på det psykiska könet – på kön som personlighet, läggning, sexuell preferens – och för yngre feministiska teoretiker som fokuserat på sexualiseringen av mediekulturen med hjälp av fysiska stereotypier, är detta påstående föga överraskande.

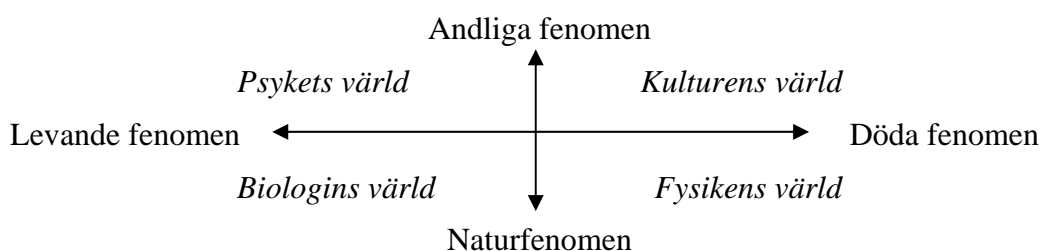
Till att börja med skall jag försöka klargöra varför det i skenet av dominerande världsbildningsvanor är föga överraskande att teoretiseringen av kön förutsätter att detta uppträder i (minst) fyra dimensioner: en biologisk, en psykisk, en social och en fysisk. Strukturen hos den verklighet som vetenskapssystemet söker föreställa sig och förklara är nämligen i sina grunddrag en ordning med just dessa fyra världsdelar. Enklast kan de beskrivas genom en grovskiss av materiens evolution, som den i flera varianter framställs av vetenskapsteoretiker som exempelvis Karl Popper och Mario Bunge.

I grunden är materien en fysisk ordning underordnad den fysiska materiens inneboende dispositioner (fysikens lagar) och dynamiskt utmärkt av orsaksrelationer. Via utvecklingen av allt komplexare former av fysisk materia – det vi ofta uppfattar som ”kemi” – tar materien efter många miljarder år, anekdotmässigt i ”the primordial soup”, ett språng så att biologisk materia börjar utvecklas med allt komplexare strukturer, som i sina materiella komponenter är underordnad alla fysikens lagar men som biologisk ordning regleras av funktionella anpassningsrelationer efterhand programmerade av gener utan motsvarighet i fysikens värld. Efter ohyggligt lång tid resulterar den biologiska evolutionen i arter med så högt utvecklade hjärnor att den biogenetiska förprogrammeringen av beteenden börjar kompletteras med, korrigeras och utvecklas av inre-psykiska mentala evolutionsprocesser baserade på erfarenhet, kalkylering och kunskapsöverföring. Psykets världsdel av materien uppstår. I en av dessa extremt utvecklade hjärnor, människans, inträffar det senaste språnget i materiens evolution, nämligen institutioner, vars grundform är det självständigt betydelsebärande språket (självständigt i den mening som ordens betydelse kan objektivt frigöras från det konkreta kommunikationssammanhanget). Det betyder att människan kan flytta in i och styras av de allt abstraktare föreställningar som objektiveras i språket och som bildar den värld av institutionaliserade trosföreställningar, meningsregler, normer och materiella objekt (artefakter) som utgör människan primära livsvärld. Denna institutionsvärld är både individuellt och evolutionärt rotad i sitt psykiska substrat, i sin tur rotad i ett biologiskt substrat, som i sin tur är rotad i ett fysiskt substrat.

Ur materieevolutionär synpunkt är bilden av verklighetsordningen lik en pannkakstårta. Mellan de fyra pannkakorna fysik, biologi, psyke och kultur finns oklara övergångszoner av biokemisk, neurofysiologisk och socialpsykologisk art som skapar en kronisk tvetydighet hos fenomenen i dessa zoner. När det gäller kön kan osäkerheten om den adekvata lokaliseringen av denna ”egenskap” utsträckas till hela pannkakstårtan. Utgångspunkten för denna är att det

är tämligen uppenbart att kön uppträder, identifieras och formas på alla nivåer i pannkakstårtan. Kön finns överallt.

Ett annat sätt att härleda den världsordning som ger oss fyra dimensioner av kön är att studera de övergripande indelningsgrunder för teoretisk vetenskap som utvecklats dels konkret genom universitetens uppdelning i läroområden och dels abstrakt genom vetenskapsteoretiska ansträngningar att rationalisera denna ordning. I de medeltida universitetens fakultetsordning skiljdes teoretisk vetenskap ("filosofi") ut från de kunskapsområden som primärt förbands med yrkesutbildningen av präster och läkare, jurister (teologisk, medicinsk och juridisk fakultet) även om dessa, särskilt teologin, gjorde anspråk på att representera överordnad teoretisk kunskap om verkligheten. De teoretiska kunskapsfälten skiljdes också från de abstrakta vetenskaperna (matematik, geometri, logik, dialektik). Tydliga spår av denna grundordning finns fortfarande kvar. Förvetenskapligandet av universitetssystemet och det moderna forskningsuniversitetets uppkomst under 1800-talet senare hälft ledde dels till en prioritering av teoretisk vetenskap framför praktisk, dels till många försök att finna fundamentala indelningskriterier för den teoretiska vetenskapens läroområde. Ur konfrontation mellan 16- och 1700-talets gamla teoretiska mästervetenskap, fysiken, och 1800-talets nya mästervetenskap, biologin, utkristalliserades distinktionen mellan studiet av död och levande materia som en grundläggande indelning av vetenskapsområden. Den andra tunga indelningsgrunden blev den mellan studiet av naturfenomen och andliga fenomen (Naturwissenschaften vs Geisteswissenschaften). Den moderna rationaliseringen av den teoretiska kunskapsordningen vilar alltså på två uråldriga och antropologiskt nära nog universella, världsbyggande distinktioner: liv och död och ande och natur/materia. Sådillvida finns det inget överraskande modernt i det moderna universitetens världsbild. Korsar vi dessa två indelningar får vi en härledd bild av de teoretiska vetenskapernas uppdelning av verkligheten.



Pannkakstårtans kategorier uppträder här som en tvådimensionell kartbild av verkligheten. I sydost ligger fysikens rike, i sydväst biologins. I nordväst ligger psykets världsdel och i nordost hittar vi kulturen.² I alla rikena uppträder kön. En tydlig skillnad mellan modelleringsformerna är den topologiska. I tårtversionen ligger fysikens och kulturens världsdelar på maximalt avstånd från varandra. I kartversion gränsar de till varandra. Kulturen är lika mycket en gigantisk och mångformig, konstgjord fysisk som den är ett mer eller mindre mångformigt upplevelsesystem för de psyken som bebod den. Att förstå könet som en social konstruktion är ur den synpunkten att betrakta könet som ett institutionaliserat förståelsesystem som förprogrammerar den psykiska upplevelsen av kön och som samtidigt tillhandahåller ett auktoritativt tolkningssystem och en omfattande verktygslåda för den materiella gestaltningen och symboliseringen av fysiskt kön.

Att "det finns" fyra slags kön beror alltså på att den förställda verkligheten, såsom den institutionaliserats i universitetens ordning av teoretisk kunskap, innehåller just dessa fyra världar i vilka kön empiriskt kan identifieras och teoretiseras. Att modern akademisk feministisk teori tenderar att nöja sig med två slags kön – det biologiska och det sociala – kan delvis förklaras av att dessa framstår som "relevant polära". Konstrueras världsbilder genom kombination av två polära distinktioner får man automatiskt de största olikheterna över diagonalerna. Varför

är då diagonalmotsättningen biologiskt kön/kulturellt kön mer feministiskt relevant än den andra diagonalens motsättning mellan psykologiskt kön och fysiskt kön? Det beror på att den akademiska feminismens dominerande metodologiska perspektiv är sociologiskt (eller kulturteoretiskt). Det har också en politisk/historisk förklaring i den mening som strävan efter jämlikhet mellan könen under lång tid motarbetats av föreställningen om kvinnors biologiska särart och underlägsenhet. Biologisk essentialism är den moderna feminismens naturliga fiende. Så var ju inte fallet om vi går tillbaka lite till en tid då kampen för kvinnomakt kunde baseras på kvinnökönets naturliga höghet och socialitet, som hos Ellen Key eller Elin Wägner.

Om än begriplig av metodologiska och historiska skäl så är dogmen om de två typerna av kön skadlig och självmotsägande. Den är självmotsägande därför att begripligheten av distinktionen förutsätter att det finns minst två andra kön av samma ontologiska kaliber som förutsätts förmedla könets strukturdrama. Den är vetenskapligt skadlig därför att den projicerar metodologiskt och politiskt tillfälligt relevanta distinktioner på ett olöst men teoretiskt verkligt problem.

Uppfattas motsättningen biologiskt/socialt kön som den primära i könets begrepp så kommer psykiskt och fysiskt kön att krympa i tillskriven betydelse ända intill det att de fattas som helt överbestämda av de två ur konfliktsynpunkt mer relevanta dimensionerna av kön. Hårdraget har det psykiska könet ingen självständig roll att spela. ”Upplevelsekönet” är en produkt av könsstrukturerande sociala och/eller biologiska krafter. Det fysiska utseendekönet är på motsvarande sätt en i sig passiv produkt eller avspeglning av biologi och/eller social normering.

Men hur vet man att psykiskt och fysiskt kön i denna mening saknar den strukturkraft som biologiskt och socialt kön antas ha? Beror inte detta på vad man uppfattar som kärnfrågan? Om frågan är ”vad förklarar kvinnors underordning” så träder onekligen, i sen tid, relationen mellan biologiskt och socialt kön i förgrunden, sedan det tidiga 1900-talets personlighetspsykologiska förklaringar har fallit i vanrykte. Men om kärnfrågan är ”hur uppkommer individens könsidentitet?” så träder snarare den spänningsfyllda interaktionen mellan det psykiska och det fysiska könet i förgrunden, medan biologiskt och socialt kön får karaktären av arenor där denna kamp utkämpas och implementeras. Ställer man frågan om hur individens sexuella läggning uppstår förefaller man få olika uppställningar av de olika könen inbördes bestämningsrelationer om det är heterosexuell, homosexuell eller någon annan läggning som skall förklaras. Är homosexualitet uttryck för en naturlig biologisk variation, en speciell psykologisk utvecklingsprocess eller för en socialt institutionaliserad roll? Om frågan gäller när staten skall bekosta biologiskt könsbyte så duger det uppenbarligen inte att ignorera skillnaden mellan psykiskt upplevelsekön och fysiskt utseendekön. Den samtida goda demokratiska principen om att vi rättsideologiskt sett är lokala medborgare och universella individer innan vi är vita, svenska, medelklassiga, heterosexuella män och kvinnor, kanske kan lämna frågan om det är män eller kvinnor som är mest djuriska, eller mest socialt, psykiskt eller fysiskt konstruerade, på den moraliska idéhistoriens skräphög. Men den löser inte frågan om varför kön är, syns, värderas, upplevs och bildas som det gör. Rättsmoraliskt finns det inget kön, men verkligheten har många.

Tårtmodellens bild av de fyra könen rotning i varandra röjer en komplicerad och omstridd huvudfråga om i vilken grad och mening som fenomen på materiens olika organisationsnivåer beror av varandra. Celler reproducerar sig själva genom genetiska anläggningsprogram för fysiska och kemiska komponenter vars fysikaliska egenskaper är en förutsättning för att cellen skall fungera som den gör. Cellutvecklingen beror såtillvida av fysikens lagar men styrs uppenbarligen inte av dem. Kan sociala eller kulturella fakta ”reduceras” till sitt psykiska, intentionella innehåll? Det menar ”metodologiska individualister” men det förnekar ”metodologiska kollektivisterna”. Kan könsrelationerna i samhället återföras på biologiska skillnader eller

beror de på institutionella normer? Kulturkrafter ställs mot naturkrafter. Hur berättigas sär- och likabehandling av personer med olika kön. Här står striden mellan "essentialismens" idé om en naturgiven rättsligt bjudande särart eller likhet, mot "konstruktivismens" idé om kulturellt förvärvade, historiskt tillfälliga och rättsligt godtyckliga skillnader. I vilken grad och mening kan sociala normer för kön, via sin styrande inverkan på människors psyken också utöva kontroll över deras biologiska könsegenskaper? Är kroppen en genuin socialisationsprodukt? För feminismens favoriserade föreställning av om två slags kön – det biologiska och det sociala – finns ett speciellt problem i sammanhanget nämligen "överdeterminering". Är det möjligt att det finns flera var för sig "tillräckliga strukturbetingelser" för bestämning av kön på olika nivåer? I könets begreppsstrider morrar dessa frågor om verklighetsnivåernas inbördes beroenden, reducerbarhet, styrning och överbestämthet.

En annan omstridd huvudfråga knuten till materiens olika organisationsnivåer gäller vilka former för determination och därmed för förklaring som vi måste räkna med. En dominerande hållning föreställer sig en hierarki av determineringsprinciper, motsvarande de fyra världarna och som vi hänvisar till genom kausala (fysik), funktionella (biologi), intentionella (psyke) och institutionella (kultur) förklaringstyper. Med bestämningen av ett fenomen som fysiskt, biologiskt, psykiskt och kulturellt följer en anvisning om vad det är för typ av förklaring som är adekvat för fenomenet. Det omvända gäller också. Använder vi en viss typ av förklaring för ett fenomen så impliceras en definition av fenomenets lokalisering i verklighetsordningen. Grundformen för förklaring av determination på alla fyra nivåerna är att förändringar förstås som bestämda av olika slags dispositioner hos materien. I fysikens värld är dessa dispositioner den repertoar av förändringsmöjligheter som är inneboende i den fysiska materien och som idealt kan beskrivas och generaliseras som fysikens lagar. Gemensamt för de disponerande egenskaperna hos materien på biologisk, psykisk och kulturell (social) nivå är att de har karaktären av utvecklings- och beteendestyrande program: genetiska beteendeprogram, psykiska intentionsprogram och socialt institutionaliserade normprogram. Därutöver finns på alla fyra nivåer förklaringar i termer av regelmässigheter grundade i den dynamiska interaktionen mellan komponenter i materiella system. Genom valet av förklaringsmönster för programmeringen av kön i det särskilda fallet har vi också lokaliserat fenomenet till en bestämd nivå i materiens organisation.

Kön kan förstås som är programmerat på alla dessa nivåer och intensiteten i konflikter om "könets rätta natur" beror på minst tre saker.

För det första på att de politiska och moraliska konsekvenserna av att förstå kön som väsentligen programmerat på biologisk, psykisk eller på social nivå är mycket stora. I en demokratisk och voluntaristisk tid är det socialt konstruerade könet politiskt och moraliskt den överlägsna formen av determination, beroende på tron att social normering är relativt lätt att ändra och/eller har en inneboende rättslig godtycklighet. Ett huvudsakligen biologiskt determinerat kön är ur voluntaristisk synvinkel det politiskt mest problematiska eftersom ett sådant verkar vara oåtkomligt för den fria viljan – en form av ödesbestämning. Tron på en dominerande psykisk determinering av kön flyttar frågan såväl från naturens nycker och det politiska godtycket till en arena av uppfostran och uppväxtvillkor. Ur individens synvinkel är det visserligen inte uppenbart att det är lättare att påverka ett socialt konstruerat kön än ett biologiskt bestämt. I praktiken är det numera individuellt och på kort sikt enklare att byta biologiskt kön än socialt. Fysiskt kön förefaller här vara det moraliskt minst komplicerade könet eftersom vi med enkla medel kan iscensätta oss som män, kvinnor, blandningar eller som könsbestämda personer.

För det andra beror den höga akademiska konfliktnivån i könsbestämningsfrågan på att den tenderar att försätta de tre stora beteendevetenskapliga kunskapssystemen (biomedicin, psykologi, sociologi) i oförsonliga revir- och legitimitetskamper om vem som äger könsfrågan. Är man tränad i någon av dessa metodologiskt vitt skilda vetenskapsgrenar så blir kampen om

könets väsentliga determinering direkt inblandad i hävdande av den egna vetenskapens akademiska legitimitet. Den dominerande socialkonstruktivistiska hållningen inom främst amerikansk akademisk feminism sedan slutet på 1980-talet har bidragit med en tendens till akademisk isolering av feminismen genom att klyftan mot de större biomedicinska och psykologiska beteendevetenskapliga systemen blivit så stor att något utbyte inte längre, från ömse håll, upplevs som meningsfullt. Den öppna akademiska konfliktnivån har minskat, men det är inget uttryck för växande konsensus, utan tvärtom för ökande intellektuell alienation. Världsbildskillnaderna inom det större beteendevetenskapliga systemet har blivit för stora för en meningsfull dialog. Dessa förståelseklyftor beror inte på frågans politisering utan snarare på den extremt framgångsrika akademiseringen av feminismen inom det humanistiskt-samhällsvetenskapliga området under de sista 20 åren.

För det tredje vill jag mena att intensiteten i frågan om könets väsentliga bestämning beror på genuin osäkerhet. Det har ännu inte utvecklats en systematiskt överblickbar och vetenskapligt etablerad bild av hur interaktion mellan de fyra huvuddimensionerna av kön egentligen går till. Vi kan identifiera många drag i interaktionen men komplexiteten, variationerna och den historiska föränderligheten i determineringsmönstren gör att det är långt kvar till ett vetenskapligt genombrott i denna fråga. Det är inte heller helt säkert att ett sådant alls kan inträffa, så länge vetenskapen håller sig inom den generalbild av materiens strukturnivåer (fysik, biologi, psykologi, kultur) som är inbyggd i den vetenskapliga kunskapens organisation. Denna organisation gör att vi kan vara säkra på att kön är fysiskt, biologiskt, psykiskt och kulturellt determinerat, men precis hur och i vilka proportioner och enligt vilka interaktionsprocesser förblir gåtfullt. Att fullt ut förena de tre stora beteendevetenskapliga traditioner som gör anspråk på att kunna beskriva determineringen av kön går kanske inte. Detta återstår i alla fall att se.

Det femte könet då? Vad är det? Räcker det inte med fyra kön? Var kommer det in och varför behöver vi ett sådant?

Frågan om hur många kön det finns kan inte besvaras utanför ramen av frågan för hur många kön vi behöver för att kunna handskas intellektuellt med ett visst förståelseproblem. Sätillvida har Judith Butler, Donna Haraway och Immanuel Kant helt rätt. Kön finns givetvis ”därute” men vad som vi kan veta och säga om det beror på hur vi ser och begreppsbygger könet ”härinne”. Alla kön är i den meningen lika socialt konstruerade. Simone de Beauvoir talar om kvinnor som det andra könet inom ramen för en normativ begreppsbyggeri där det egentligen bara finns ett riktigt kön – det manliga. Andra begrepp utgår tvärtom från att det bara är kvinnor som har en suspekt naturalistisk egenskap som kön, medan män är universalistiska människor. Zoologiskt tillhör människan en art som har två kön – hannar och honor – medan det finns många andra varelser som ur reproduktionssynpunkt har färre eller fler kön. Grammatiskt har svenskan fyra kön, tyskan tre, franskan två och persiskan ett kön.

Jag har försökt visa att inom ramen för den begreppsbyggeri som gör gällande att det finns två kön – det biologiska och det sociala/kulturella – är vi bundna till antagandet att det finns ytterligare två kön på samma nivå – det psykiska och fysiska. Det femte kön som jag vill införa är implicerat i läran om de två könen finns där för att lösa problemet om vad det är för kön som de fyra strukturerande könen strukturerar.

Problemet är klassiskt vetenskapsteoretiskt och framställdes först med klarhet i början av 1900-talet av Heinrich Richert i hans *Grenzen der Naturwissenschaftlichen Begriffsbildung*. Huvudpoängen är att förtydliga distinktionen mellan förklaringen av ett sakförhållande genom att inordna det under en generell lagbundenhet (”naturvetenskaplig förklaring”) och förklara det som ett resultat av alla lokala krafters tillfälliga spel (”historisk förklaring”). I feministisk teoribildning signaleras distinktionen av den under de sista 20 åren ofta använda formuleringen om att ”kön är situerat”. Någon gång kan tanken att kön är historiskt situerat glida samman med tanken att det är socialt konstruerat. Den riktiga föreställningen om att det individuella

jagets kön – det femte kön som jag kallar det *biografiska* – är historiskt situerat, kan förväxlas med föreställningen att kön väsentligen är socialt eller kulturellt determinerat. Men den historiska situationen av kön privilegierar inte det sociala könet som strukturkraft.

Det biografiska könet, jagets självidentifierande kön, är det historisk situerade könet, och således det i viss mening ”enda empiriska könet”. Hur det uppkommit är en fråga för biografisk historieskrivning, inte för de metodologier och förklaringsstrategier som utmärker ”naturvetenskap” i Richerts mening (alltså inklusive psykologi och sociologi). Vad vi vet på förhand är att dessa strukturkrafter är av fyra slag – fysisk, biologisk, psykisk och kulturell könsbestämning – men deras historiska komposition i den enskildes biografiska könsbildning vet vi inte mycket om på förhand. Den måste vi undersöka. Det jag inledningsvis skrev om att män och kvinnor är något vi blir i skenet av normerande sociala processer är därför bara delvis sant, och det är inte heller precis vad jag tror att Simone de Beauvoir menade med sin berömda formulering. Under vissa historiska betingelser kan den sociala normeringen av kön spela en helt dominerande roll för det biografiska könets fason. Men inte under andra. Biografiskt blir vi män och kvinnor som en följd av det individuella historiska sammanfallet av alla de strukturkrafter som bildar kön.

Idén om ett biografiskt kön löser alltså problemet att skilja mellan kön som ett strukturbegrepp och kön som en historisk realitet. Det löser problemet att identifiera och benämna den arena av manifest empirisk könslighet som de könsbildande krafterna verkar på. Det löser problemet med att skilja mellan den historiska föränderligheten hos dessa strukturkrafter själva och den historiska föränderligheten hos deras gemensamt komponerade produkt, det biografiska könet.

Grafiskt kan vi lämpligen placera det biografiska könet i den mångtydiga mitten av kartmodellen ovan. Biografiskt kön är varken natur eller ande, varken levande eller dött. Det är resultatet av levande och döda krafter, av andliga krafter och naturbundna

Det biografiska könet skapar också en del nya problem. Genom att skilja mellan det situerade jagets biografiska kön och individens psykiska strukturkön får vi gamla svårhanterliga problem om jagets ontologi och aktör/strukturdistinktionen på halsen. Väl på plats i det teoretiska maskineriet väcks frågan om det biografiska könets egenmakt. Kan jaget välja eller emancipera sitt kön så att säga utanför ramarna för dess strukturella bestämning? Eller har jaget, med Stagnelius ord, blott makten att ”till frihet adla detta tvång”? Finns det i jagets strävan att upprätthålla kontinuitet, legitimitet och förnuftighet i den egna könsbiografien en strukturkraft som verkar utöver de fyra ordinarie strukturkönen? Om detta suggererar en jagets fria könsvilja får frågan en sockersöt existentialistisk biton, men den kan lika gärna suggerera tanken att könet först och främst är en djupt nerspårad biografisk vana.

Jag skall inte försöka besvara sådana frågor här. Min begränsade avsikt i denna text har varit att förtydliga varför jag är missnöjd med den dominerande feministiska indelningen i biologiskt och socialt kön. I vissa problemsammanhang kan man klara sig med denna tvåkönslära. Den allmänna begreppsliga verktygslådan för feministisk teori borde dock innehålla minst fem kön.

Noter

¹ Den allmänna karaktären av argumentet i denna uppsats motiverar inte en detaljerad notapparat. För översikter av feministisk begreppsbyggnad se t.ex. Gemzöe (2005) och Moi (1997). För en närmare utveckling av den världsmodell som genererar fyra slags kön se Beckman (1990: kapitel 12).

² Det som i förstone kan verka milt överraskande i denna kategorisering är att kulturens fenomen förstås som ”död ande”. Nu är dock detta en nog så etablerad kulturteoretisk bestämning som Hegel var den förste att försöka precisera. Kulturfenomenen – institutionerna, symbolsystemen, traditionerna, artefakterna – kan naturligen förstås som ”stelnad ande”, som mänsklig intentionalitet i en objektiviserad och livlös form. All

kulturell struktur är genealogiskt utflöden av det mänskliga psykets verksamheter, med den är samtidigt den livsvärld och det fängelse som det mänskliga psyket är instängd i.

Referenser

Gemzöe, Lena (2005) *Bildas ismer: Feminism*, Stockholm: Bilda förlag.

Moi, Toril (1997) ”Vad är en kvinna? Kön och genus i feministisk teori”, *Res Publica*, 35/36.

Beckman, Svante (1990) *Utvecklingens hjältar. Om den innovativa individen i samhällstänkandet*, Stockholm: Carlsson.

Svante Beckman är samhällsvetare och ursprungligen ekonomisk historiker. Han är professor i Teknik och social förändring vid Linköpings universitet och sedan 2000 verksam vid Tema Q. Han är föreståndare för den nationella centrubildningen *SweCult* – Swedish Cultural Policy Research Observatory.